

פרק שלישי

הטענות

בכתב המינוי התבקשה ועדת החקירה הממלכתית לחקור ולקבוע ממצאים ומסקנות בנושאים הבאים:¹

1. מתן מענה הולם לצרכיהם המיוחדים של אזרחי ישראל ותושביה הנמנים על נכי רדיפות הנאצים, ניצולי השואה ופליטיה, הן בהיבטים החומריים והן בהיבטים הרפואיים והנפשיים, תוך השוואה לסיוע הניתן למטרות אלה על ידי ממשלות זרות לאוכלוסיות דומות. כל זאת, על רקע התנהלות ממשלות ישראל בכל הקשור למילוי אחר הסכמים, התחייבויות והחלטות, לרבות הסכמים בינלאומיים, לעניין מתן סיוע וטיפול באוכלוסיות האמורות לעיל, לרבות תמיכה בקרנות וארגונים המסייעים לאוכלוסיות אלה.

2. דרך טיפולה, התנהלותה ותפקודה של הלשכה לשיקום נכים במשרד האוצר כלפי ציבור נכי רדיפות הנאצים.

מתוך העדויות ששמעה הוועדה,² והפניות שהגיעו לידיה, עלו טענות אשר ניתן לחלקן לשלוש קבוצות. הקבוצה האחת כללה טענות נגד התנהלותן של המדינה בכלל ושל ממשלות ישראל השונות בפרט במהלך השנים. הקבוצה השנייה כללה טענות בעניין מצוקתם של חלק מניצולי השואה כיום. קבוצת הטענות השלישית הופנתה נגד תפקודה של הלשכה לשיקום נכים במשרד

1 ראו החלטת הוועדה לענייני ביקורת המדינה מיום 7 בינואר 2008, נספח ב'.

2 לרשימת העדים ראו נספח ג'.

האוצר, שמנהלה משמש כרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים והממונה על ביצועו. נפרט טענות אלו כסדרן.

התנהלות המדינה וממשלות ישראל השונות

טענות רבות ששמעה הוועדה נגעו לאופן התנהלותן של ממשלות ישראל השונות במשך כל שנות קיומה של המדינה. הטענה המרכזית בהקשר זה הייתה כי במהלך השנים – ובמובחן מהתנהלותן ביחס לשואה ולזיכרון הנרצחים – הפגינו ממשלות ישראל השונות אדישות כלפי ניצולי השואה עצמם ומצוקותיהם האישיות.³ עוד נטען, כי ככל שהייתה המדינה מעורבת בסיוע לניצולים, הייתה מעורבותה – כפי שהגדיר זאת אחד העדים – בבחינת "טלאי על טלאי".⁴ בהקשר זה התברר, בין היתר, כי הגם שחוקקה את חוק נכי רדיפות הנאצים כדי לתת פיצוי בעד נזקי-גוף שגרמו רדיפות הנאצים לניצולי השואה אזרחיה, אשר דרכם לתבוע את גרמניה נחסמה בשנת 1953 ב"הסכם השילומים", מעולם לא ערכה המדינה, או מי מרשויותיה, כל עבודת מטה מסודרת בעניין הטיפול בניצול השואה עצמו (החריג היחיד להתנהלות זו של המדינה היה ועדה בין-משרדית בראשות מנכ"ל משרד הרווחה והשירותים החברתיים, נחום איצקוביץ, אשר מונתה בחודש אפריל 2007). במהלך השנים הארוכות שחלפו מאז הקמתה, כלל לא ניסתה המדינה לזהות את ניצולי השואה החיים בקרבה על-ידי הגדרת המונח "ניצול שואה", ולא נאספו בצורה מסודרת נתונים על מספר ניצולי השואה המתגוררים בישראל, על מצבם או על צרכיהם.⁵ וכך למשל, נוצרה קבוצה של ניצולי השואה החיים כיום, המונה מספר אלפים (בהצעת החוק הממשלתית שהביאה לחקיקת החוק החדש הוערך מספרם בכ-8,000), שמעולם לא זכו לפיצוי כלשהו בגין

3 פרוטוקול עדותו של מר ראול טייטלבוים (6.2.08), עמ' 12; פרוטוקול עדותו של מר נחום איצקוביץ, מנכ"ל משרד הרווחה והשירותים החברתיים (10.2.08), עמ' 2.

4 פרוטוקול עדותו של השר יצחק הרצוג, שר הרווחה והשירותים החברתיים (10.2.08), עמ' 3-2.

5 פרוטוקול איצקוביץ, לעיל הערה 3, עמ' 2, 19-20; פרוטוקול עדותו של עו"ד דובי ארבל, מנכ"ל הקרן לרווחה לנפגעי השואה בישראל (13.3.08), עמ' 1.

נזקי-גוף שנגרמו להם עקב רדיפות הנאצים.⁶ ניצולים אלו, ביניהם, למשל, יהודים יוצאי הונגריה, לא עמדו בתנאים שנדרשו לקבלת תגמולים, בין על פי התחיקה הישראלית, בין על פי זו הגרמנית ובין על פי אלו שנקבעו בהסכם בין גרמניה לוועידת התביעות בעניין הקמת "קרן סעיף 2". על-פי הסכם זה נקבעה זכאות לפיצויים רק למי ששהה לפחות 18 חודשים בגטו או שישה חודשים במחנה. לנוכח מה שידוע לכל על התנאים במחנות המוות ובגטאות, שבהם היהודים הורעבו, הועבדו בפרך ואף נרצחו, קביעת מועדים אלו כשלעצמה היא מצמררת. כאמור, במהלך דיוני הוועדה התקבל החוק החדש, המבטיח קצבה חודשית לקבוצות אלה.⁷ אך עדיין עומדת השאלה אם ההסדרים על פי החוק מניחים את הדעת.

טענה שנייה שעלתה הייתה, כי חרף העובדה שלניצולי השואה, כאוכלוסייה הזקוקה לסיוע מן המדינה, יש צרכים מיוחדים – כלכליים ובריאותיים – המבדילים אותם מכל קבוצה אחרת באוכלוסייה,⁸ לא ראתה המדינה – לרבות רשויותיה המתמחות כגון המוסד לביטוח לאומי או משרד הרווחה והשירותים החברתיים – את ניצולי השואה כמי שראויים ליחס מיוחד.⁹ כך למשל התברר, כי ניצולי שואה הזקוקים לעזרה סיעודית, מקבלים כיום חלק מן הסיוע הדרוש להם לא מידי מדינת ישראל אלא מידי הקרן לרווחה לנפגעי השואה בישראל, אשר מסייעת על-ידי מתן תוספת של שעות סיעוד לאלו מבין ניצולי שואה שהוגדרו על-ידי המוסד לביטוח לאומי כזכאים לעזרה סיעודית.¹⁰ קרן הרווחה היא עמותה רשומה, אשר הוקמה בשנת 1994 בעקבות דרישה שהפנו ארגוני ניצולי השואה אל ממשלת ישראל להשוות את תנאיהם של נכי רדיפות הנאצים עם תנאיהם של נכי המלחמות בנאצים.¹¹ ממשלת ישראל דאז סירבה להשוואת התנאים, אך במקום זאת

6 פרוטוקול הרצוג, לעיל הערה 4, עמ' 8.

7 ראו פרק הרקע המשפטי.

8 פרוטוקול איצקוביץ, לעיל הערה 3, עמ' 4.

9 פרוטוקול הרצוג, לעיל הערה 4, עמ' 2-3; פרוטוקול עדותו של מר יקותיאל צבר (28.2.08), עמ' 1.

10 פרוטוקול הרצוג, לעיל הערה 4, עמ' 8-9; פרוטוקול עדותו של מר זאב פקטור (חלק א') (13.3.08), עמ' 7, 11.

11 פרוטוקול עדותו של מר שי צ'ילק, מנכ"ל מרכז הארגונים (28.2.08), עמ' 7-8.

נאותה להקצות מדי שנה סכומי כסף מסוימים למתן סיוע לניצולי שואה הזקוקים לכך.¹² וכך נטלה על עצמה קרן הרווחה, שהיא כאמור עמותה פרטית, לסייע לניצולי שואה נזקקים בעניינים שבהם המדינה איננה עושה כן: מימון טיפולי שיניים, רכישת אביזרי ראייה ושמיעה, מתן סיוע חירום לניצול או ניצולה שפקדם אסון אישי, ועוד.¹³ ברם, הגם שהמדינה תומכת מבחינה כספית בקרן הרווחה, התברר כי עיקר המימון לפעילותה של קרן הרווחה מגיע מוועידת התביעות, ולא מן המדינה (אף שמאז שנת 2004 גדל הסיוע שמעניקה המדינה לקרן הרווחה מסכום שנתי של כ-1,980,000 ₪ בשנת 2004 לסכום שנתי של כעשרה מיליון ₪ בשנת 2007 וכתשעים וחמישה מיליון ₪ שהובטחו לשנת 2008).¹⁴ יתר על כן, נטען בפני הוועדה, כי למרות אופי פעילותה הייחודי של קרן הרווחה, אין הקרן פטורה מהתמודדות עם הנהלים הרגילים שבהם נדרש לעמוד כל גוף פרטי המבקש לקבל מן המדינה תמיכה כספית לפעילותו.¹⁵

טענה שלישית שהועלתה הייתה כי אמנם המדינה פעלה לקבלת השילומים מגרמניה המערבית (ולשם כך ויתרה במסגרת הסכם השילומים על יכולתם של ניצולי השואה שעלו אליה עד ל-1.10.53 לתבוע מגרמניה המערבית את הפיצויים המגיעים להם); אך עד מהרה משכה ידה מן המאמצים לקבל פיצויים מגרמניה עבור ניצולי השואה, ובכך התנערה מחובתה לייצג בהקשר זה את העם היהודי בכלל, ואת ניצולי השואה בפרט.¹⁶ בעניין זה נטען, כי בתחילת שנות התשעים של המאה שחלפה העבירה המדינה לוועידת התביעות את הזכות להגיש לגרמניה – לאחר איחודה מחדש – תביעה בגין חלקה של גרמניה המזרחית בפיצוי הקולקטיבי שהמדינה ראתה עצמה זכאית לקבל, וזאת למרות כל החסרונות הכרוכים בהפקדת משימה זו בידי ועידת התביעות (כגון הצורך לקבל את סדרי העדיפויות בחלוקת הכספים

12 שם, עמ' 7-8.

13 פרוטוקול פקטור, לעיל הערה 10, עמ' 14-15; פרוטוקול ארבל, לעיל הערה 5, עמ' 19-20.

14 שם, עמ' 19.

15 שם, עמ' 20-21.

16 פרוטוקול איצקוביץ, לעיל הערה 3, עמ' 6; פרוטוקול עדותו של מר מנחם אריאב (12.2.08), עמ' 1; פרוטוקול עדותה של ח"כ קולט אביטל (12.208), עמ' 4-5; פרוטוקול עדותו של מר יוסף וייס (23.3.08), עמ' 2.

שוועידת התביעות קובעת).¹⁷ יש להעיר, כי חלק מן הטענות של הניצולים כלפי הממשלה עסקו בהימנעות המדינה מלטפל בעניינים של רכוש שנגזל בשואה, כגון בהקשר ל"רכבת הזהב ההונגרית".¹⁸

עוד נטען, כי חרף הנסיבות המיוחדות שנתגלו עם הזמן – ובמרכזן העלייה בתוחלת החיים של הניצולים, השינויים שחלו במצבם ובצרכיהם, והטעויות שהמדינה גילתה בהערכת חביוותיה מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים – נמנעה המדינה עד לאחרונה מלפנות אל גרמניה ולדרוש ממנה לפתוח מחדש את הדיון בין המדינות בסוגיית הפיצויים לניצולי השואה, למצער אלו הזקוקים לכך.¹⁹ וגם כאשר ניתן היה לקבל מגרמניה הטבות עבור ניצולי השואה – כגון זכויות פנסיוניות מן המוסד לביטוח לאומי בגרמניה²⁰ – נמנעה מדינת-ישראל מלעסוק בנושא, והותירה חלל שאליו נכנסו גורמים פרטיים.²¹ אלו, מטבע הדברים, לא ראו לנגד עיניהם את רווחתם של ניצולי השואה בלבד.

טענה רביעית שהועלתה כנגד המדינה עסקה בסיוע שהיא נוטלת מוועידת התביעות, ובמקום להפנותו לטיפול בניצולי השואה היא משתמשת בו לצרכיה שלה. כך למשל התברר, בין השנים 1998 ו-2007 הקצתה ועידת התביעות כ-2.5 מיליארד ₪ לארגונים ומוסדות בישראל.²² סכום זה חולק, בין היתר, כך שכ-16% מתוכו יועדו למטרות חינוך, מחקר והנצחה, כ-43% מתוכו הועברו לקרן הרווחה, המסייעת, כאמור, רק לניצולי שואה, וכ-6% הועברו לארגונים ומוסדות פרטיים כמו "עמך – המרכז הישראלי לתמיכה נפשית וחברתית בניצולי שואה והדור השני" (להלן: עמך), שגם הוא

17 פרוטוקול הרצוג, לעיל הערה 4, עמ' 8; פרוטוקול עדותו של מר נתן לבון (28.2.08), עמ' 6-7; פרוטוקול וייס, לעיל הערה 16, עמ' 2.
 18 פרוטוקול עדותו של מר ברק בן עמוס (5.3.08).
 19 פרוטוקול עדותו של ח"כ שמואל הלפרט (12.2.08), עמ' 4; פרוטוקול עדותו של עו"ד ישראל קוריס (12.3.08), עמ' 1.
 20 ראו האמנה בין ישראל לבין הרפובליקה הפידראלית של גרמניה על בטחון סוציאלי (כ"א 821, עמ' 369). יש להעיר עם זאת, כי האמנה אפשרה לכל תושב ישראל, ולא דווקא לניצולי שואה, לרכוש לעצמו זכויות פנסיוניות כאמור.
 21 פרוטוקול עדותו של מר יהודה אלדר (12.3.08), עמ' 1-2.
 22 הנתונים נלקחו מתוך חוברת מיוחדת שהוגשה לוועדת החקירה על-ידי ועידת התביעות בתאריך 23.2.08. ראו גם פרוטוקול עדותו של מר ראובן מרחב, יושב-ראש הוועד המנהל של ועידת התביעות (23.3.08).

מתמקד בסיוע לניצולי שואה.²³ ברם, התברר כי 22% נוספים מתוך הסכום שהעבירה ועידת התביעות לארגונים ומוסדות בישראל הועברו למימון פעילותם של מוסדות גריאטריים, בתי-אבות ומרכזי יום (כ-552 מיליון ₪), וכ-8% נוספים (כלומר, כ-200 מיליון ₪) הועברו למימון פעילותם של בתי-חולים כלליים (למשל, לצורך שיפוץ או בניית מחלקות בבתי-החולים).²⁴ אף שוועידת התביעות דורשת, כתנאי למימון פרויקט כלשהו בישראל, כי כ-30% מן הנהנים מן הפרויקט יהיו ניצולי שואה, ואף שבמקרים רבים שיעור ניצולי השואה הנהנים מן הפרויקט שבו משקיעה ועידת התביעות גבוה יותר ועומד על 50%-60%,²⁵ התוצאה, כמסתבר, היא שמדינת-ישראל, באישור ועידת התביעות, עושה שימוש בחלק מן הכספים שהיא מקבלת ממנה למימון צרכיה שלה, או צורכי כלל הציבור, במקום לממן בהם סיוע לניצולי השואה. זאת, כך נטען, אף שהכספים שבידי ועידת התביעות שמהם היא מעבירה למדינה כאמור, הגיעו לידיה מכוח ההכרה בה כארגון היורש באופן חוקי רכוש יהודי בגרמניה שאין לו תובעים.

טענה חמישית כנגד המדינה הייתה, כי בהסכם השילומים, או מכוחו, זכתה מדינת ישראל בטובות הנאה, אך נמנעה מלהשתמש בהן לטובת הניצולים. כך למשל, לפי דרישת ממשלת גרמניה המערבית במסגרת המשא ומתן על הסכם השילומים, שילמה מדינת-ישראל עבור נכסי מקרקעין שהופקעו מידי חברי קהילת הטמפלרים בישראל, שנחשבו נתיני האויב בתקופת מלחמת העולם השנייה, סכום השווה לכ-1.8% בלבד מן הסכום שקיבלה המדינה במסגרת הסכם השילומים. שווים של הנכסים שנותרו בידי המדינה עולה כיום בהרבה – כך נטען – על הסכום שהיא שילמה עבורם, שכן הנכסים מצויים באזורים מבוקשים,²⁶ ואולם, כך נטען, רווחים אלו שהפיקה המדינה לא הופנו לשיפור רווחת ניצולי השואה. זאת ועוד, בפני הוועדה נטען כי הסכם השילומים אפשר למדינת-ישראל לפתח תאגידים שהיו בבעלותה – דוגמת חברת הספנות צים – אך כאשר החליטה המדינה להפריט נכסים

23 ראו חוברת ועידת התביעות, ש.ם.

24 ש.ם.

25 ש.ם.

26 פרוטוקול עדותו של מר שמואל רייניש (10.2.08), עמ' 6.

אלו, לא זכו ניצולי השואה ככאלו להשתתף בטובות ההנאה, ומי שזכה בהן – כך לפי הטענה – היו גורמים פרטיים שרכשו את אותם תאגידים.²⁷

מספר טענות הופנו כנגד האופן שבו החליטה המדינה לקיים את חובתה לשלם לניצולי השואה פיצויים בגין נזקי-גוף. כך נטען, כי מדינת-ישראל התעלמה מן הצורך לפשט את תהליכי תשלום הפיצויים לניצולי השואה הזכאים להם לפי החוק, וכתוצאה אילצה אותם, ראשית, להתמודד עם קשיי ביורוקרטיה שחייבה אותם להוכיח כי הם אמנם ניצולי שואה וכי אכן נפגעו בגופם ובנפשם, עניין שעבורם הוא רגיש וטראומטי ממילא;²⁸ ושנית, להיזקק לסיועם של נותני שירותים שונים שיעזרו להם לבסס את תביעתם, נותני שירותים שהמדינה מצדה פיקחה עליהם פיקוח מוגבל בהיקפו ובלתי מספק.²⁹ עוד נטען, כי מקצת מן הסיוע העקיף שהמדינה מעניקה בשנים האחרונות (מכוח ההחלטה להעניק לניצולים את אותן הטבות המוענקות לנכי המלחמה בנאצים ולנכי צה"ל) – שאינו על דרך של תשלום כסף ישירות – איבד עם השנים כל משמעות עבור אוכלוסיית הניצולים: למשל, מענק השתתפות במימון לימודים במוסדות על-תיכוניים ואקדמאיים לילדיהם.³⁰

לבסוף נטען, כי ראוי שהמדינה תפצה את ניצולי השואה אשר בגלל נסיבות רדיפתם הוכרה זכאותם העקרונית לתגמולים לפי חוק נכי רדיפות הנאצים באיחור, ותשלם להם פיצויים רטרואקטיביים – כלומר, ממועד תחילת תשלום הפיצויים, בשנת 1954, מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים שנחקק בשנת 1957 – ולא רק ממועד הגשת התביעה שנתקבלה. טענה כזו הועלתה למשל על-ידי ניצולי שואה יוצאי לוב, שרק בשנת 1999 הוכרה זכאותם לפי חוק נכי רדיפות הנאצים.

אך הטענה המרכזית והקשה מכולן שנשמעה – אם להשתמש בלשונו של בית המשפט העליון, בפסק-הדין בבג"ץ הירשזון – מפי "שרידי השואה, אודים

27 שם; פרוטוקול עדותה של הגב' בתיה פיחוטקה (12.3.08), עמ' 17.

28 פרוטוקול עדותו של פרופ' אבי שגיא-שוורץ (החוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת חיפה) (12.3.08), עמ' 24.

29 פרוטוקול עדותו של מר אפרים סגל (10.2.08), עמ' 3.

30 פרוטוקול עדותו של מר יוסף בקמן (28.2.08), עמ' 9-10.

מוצלים מאש, המצויים ברובם הגדול בגיל מתקדם...³¹, הייתה תחושתם כי המדינה עשקה אותם. לטענתם, המדינה נטלה מגרמניה המערבית פיצויים המגיעים להם, ולא עמדה בחובתה המוסרית והמשפטית לשלם להם תגמולים בסכומים השווים לפיצויים ששילמה, ומשלמת עד היום, גרמניה. כך, למשל, הופנתה שימת לבנו לתביעה אשר הוגשה לבית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו על-ידי ניצולים הנמנים עם "ילדי טהרן" – קבוצה של ניצולים אשר במהלך מלחמת העולם השנייה, והם אז ילדים, נמלטו מפולין ונדדו במשך כשלוש שנים וחצי עד עלייתם לישראל. טענתם העיקרית של ניצולים אלו בגדרי התביעה שהגישו, אשר עדיין תלויה ועומדת, הייתה כי במסגרת הסכם השילומים קיבלה מדינת-ישראל מגרמניה המערבית את הפיצויים האישיים המגיעים להם, אך המדינה כלל לא פנתה אליהם ולא העבירה אליהם את כספם, ובכך אף מעלה באמונם ובחובותיה כלפיהם.³² תובעים אלו טוענים בתביעתם, בין היתר, כי היה על המדינה לפצות באמצעות כספי השילומים את ניצולי השואה, ללא קשר לשאלת נכותם (שהלוא חוק נכי רדיפות הנאצים העניק פיצוי רק למי שסובל נכות עקב רדיפות הנאצים). בית-המשפט העליון, שבפניו מונחת כיום בקשה למתן רשות ערעור שהגישו המדינה והסוכנות היהודית לארץ-ישראל על החלטת בית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו שלא לסלק על הסף תביעה זו, החליט לאחרונה לעכב את הדיון בפניו לזמן-מה, וזאת "על-מנת לבחון את ההתפתחויות באשר לפעילותה של ועדת החקירה".³³

בהקשר זה של טענת העושק נטען, כי ההסדר שקבעה המדינה בגדרי חוק נכי רדיפות הנאצים, והפיצוי בגין נזקי-גוף שהמדינה נאותה במסגרתו לשלם לניצולי השואה שעלו לישראל עד ל-1.10.53, גרם למצער לחוסר שוויון, לא רק בין נכי רדיפות הנאצים לבין נכים אחרים, כגון נכי המלחמה בנאצים,³⁴

31 ראו בג"ץ 5263/94 הירש[נזון] נ' שר האוצר, פ"ד מט(5) 837, 845 (1996).

32 ראו בש"א (ת"א) 7091/06 (ת.א. 2464/04) מדינת ישראל נ' רובינסון (לא פורסמה; ניתנה בתאריך 31.7.06); ע"א (ת"א) 2933/06 מדינת ישראל נ' רובינסון (טרם פורסמה; ניתנה בתאריך 22.4.07); רע"א 4816/07 מדינת ישראל נ' רובינסון (טרם פורסמה; ניתנה בתאריך 29.2.08).

33 ראו שם.

34 פרוטוקול צילק, לעיל הערה 11, עמ' 7-8.

אלא גם בין ניצולי השואה הנכים לבין עצמם. חוסר שוויון מסוים, אשר מבחינה כספית מיתרגם להבדל משמעותי בגובה הפיצוי המתקבל (אם הפיצוי מחושב לפי הסכום המתקבל במהלך השנים), נוצר כבר מעצם העובדה שהיו נכים שהקדימו והגישו את תביעתם לפי חוק נכי רדיפות הנאצים מיד עם חקיקתו (בשנת 1957), ולעומתם היו כאלו אשר ייתכן כי מצבם האישי והבריאותי היה קשה יותר, אך מסיבות שונות הוגשה תביעתם רק לאחרונה, וכך החמיצו את סכומי התגמולים המגיעים להם לאורך השנים.³⁵

אך עיקר חוסר השוויון, כך נטען, נובע מכך שלניצולי השואה שהמדינה נטלה על עצמה לפצותם בגדרי חוק נכי רדיפות הנאצים נתאפשר לקבל פיצוי (שכונה בחוק נכי רדיפות הנאצים "תגמולים") בשיעור שהיה נמוך באופן משמעותי מזה שנתאפשר לקבל לפי החוק הגרמני (ה-BEG).³⁶ הבדל זה בין הפיצויים לפי חוק נכי רדיפות הנאצים ובין הפיצויים לפי החוק הגרמני יצר לעתים עיוותים של ממש. כך למשל, המדינה לא צפתה את עלייתם לארץ של ניצולי שואה נוספים אחרי שנת 1953; בכך אפשרה לחוסר שוויון כאמור להיווצר אפילו בין ניצולי שואה שהם כולם אזרחי ישראל, אפילו נרדפו זה לצד זה באותן נסיבות (למשל, היו בני אותה עיר), ואפילו הם בני משפחה אחת. חוסר שוויון זה נוצר מכיוון שיש כאלו המקבלים תגמולים בגין נזקי-גוף לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, ויש כאלו, שהוויתור בגדרי הסכום השילומים לא חל עליהם מכיוון שעלו לישראל מאוחר לשנת 1953, המקבלים תגמול גבוה בהרבה, לפי החוק הגרמני.³⁷ זאת ועוד, ההבדל בין החוק הישראלי לבין החוק הגרמני הביא לכך שניצול שואה שעלה לישראל עד ל-1.10.53, וכתוצאה מהחלטתו זו נשללה ממנו במסגרת הסכום השילומים היכולת לתבוע את גרמניה המערבית בגין נזקי-גוף שגרמו לו רדיפות הנאצים, קיבל בסופו של דבר פיצויים בגין נזקי-גוף בשיעור נמוך באופן משמעותי מזה שקיבל ניצול שואה שהחליט לאחר

35 פרוטוקול קוריס, לעיל הערה 19, עמ' 3.

36 פרוטוקול הרצוג, לעיל הערה 4, עמ' 3.

37 פרוטוקול הלפרט, לעיל הערה 19 עמ' 1-2; פרוטוקול אביטל, לעיל הערה 16, עמ' 10; פרוטוקול בקמן, לעיל הערה 30, עמ' 2; פרוטוקול עדותו של עו"ד שלמה בן פורת (5.3.08), עמ' 7.

מלחמת העולם השנייה שלא לעלות לישראל אלא להגר למדינה אחרת (לארצות-הברית, למשל). שכן, ניצול השואה מן הסוג האחרון היה רשאי להגיש תביעה לגרמניה המערבית, לפי הסדר החוק הגרמני (ה-BEG), ועבור אותם נתונים של ניצול השואה "הישראלי" (כגון, אחוז נכות זהה), קיבל מגרמניה המערבית גמלה בסכום גבוה באופן משמעותי מזה שקיבל הניצול "הישראלי". בלשון אחר, המדינה גרמה דווקא לקיפוחם של אלו שמהירו לעלות אליה ולקשור את גורלם בגורלה.

טענה נוספת נגעה לאופן שבו מילאה המדינה אחר הוראות חוק נכי רדיפות הנאצים. בבג"ץ הירשזון הוגשה לבית המשפט הגבוה לצדק עתירה שעסקה בדרישה כי שר האוצר, שהיה אז מוסמך "באישור ועדת הכספים של הכנסת... להעלות בצו את שיעור השכר הקובע ואת שיעורי התגמול העיקריים..."³⁸, יעדכן את ה"שכר הקובע" לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, שעל פיו נקבע שיעור התגמולים המשולמים בגין נזקי-גוף שגרמו רדיפות הנאצים לזכאים לפי החוק.³⁹ במרכזה של העתירה עמדה הדרישה, כי שר האוצר, בבואו להפעיל את סמכותו, ייתן ביטוי ומשקל גם לעובדה שעקב הוויתור שעשתה מדינת ישראל במסגרת "הסכם השילומים" עם גרמניה המערבית, "נפגע קניינם של חברי הקבוצה המקופחת" שהוויתור חסם את דרכם להגיש לגרמניה המערבית תביעה לפיצויים בגין נזקי-גוף.⁴⁰ בית המשפט הגבוה לצדק קיבל את העתירה, וקבע כי "... זכאים הם חברי הקבוצה המקופחת שיינתן ביטוי ממשי בצו של [שר האוצר] לפגיעה בזכות הקניין שלהם. אין בידינו כלים מספיקים בשלב זה כדי לקבוע מה הם המרכיבים המדויקים של שיקול הדעת שעל [שר האוצר] להביא בחשבון ומה היחס שביניהם. די לנו בשלב זה בקביעה שהנושא כולו לא נשקל, ומן הדין הוא שיישקל כהלכה".⁴¹ בעקבות פסק-הדין הועלה שיעור התגמול בגין כל אחוז נכות, הניתן לזכאי לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, ב-23.76%, ומאז ועד לתחילת שנת 2008 הועלה התגמול בשיעור כולל של 33.92%; ברם, מדד המחירים לצרכן לבדו עלה

38 ראו סעיף 4 לחוק נכי רדיפות הנאצים (תיקון מס' 9), תשנ"ה-1995.

39 להגדרת המונח "השכר הקובע" ראו סעיף 1(א) לחוק נכי רדיפות הנאצים.

40 ראו בג"ץ הירשזון, עמ' 842.

41 ראו בג"ץ הירשזון, עמ' 845.

בתקופה זו בשיעור של 42.45.6%⁴² זאת ועוד, והוא העיקר, גם לאחר העלאת שיעור התגמול כאמור עדיין נותר פער של ממש בין התגמול המשולם לפי חוק נכי רדיפות הנאצים לבין התגמול המשולם לאלו מבין ניצולי השואה שהוויתור בגדרי הסכם השילומים לא חל על עניינם והם מקבלים מגרמניה פיצוי בגין נזקי-הגוף שגרמו להם רדיפות הנאצים.⁴³ תוצאות אלו, כך נטען, סותרות את פירושו הנכון של חוק נכי רדיפות הנאצים, אינן מתיישבות עם רוח החוק והן אף עולות כדי הפרה של ההנחיות שניתנו למדינה בגדרי פסק-הדין בבג"ץ הירשזון.

המדינה מצידה טענה כי בעקבות הארכת תקופת ההתיישנות מעבר לתקופה הקבועה ב-BEG ונוכח הפירוש המרחיב שנתנו בתי המשפט בישראל לחוק נכי רדיפות הנאצים, גדל מספר הזכאים לקצבה חודשית מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים, בעוד ששיעור הניצולים שעלו לישראל לפני יום 1.10.53 שהיו זכאים לכאורה לפיצויים על-פי ה-BEG (אילולא הסכם השילומים) – בהתחשב בכך שנקבע ב-BEG כי לא ניתן להגיש תביעות חדשות לאחר יום 31.12.69 – אינו עולה על 16% מכלל הזכאים כיום לקצבה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים. מכל מקום, לטענת המדינה היא עמדה בחובתה על ידי הגדלת התגמול החודשי, כפי שהונחתה לעשות בפסק-הדין בבג"ץ הירשזון.⁴⁴

טענה נוספת שהשמיעו ניצולים הייתה כי ניצולי שואה המקבלים גמלה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים ומוגדרים כ"ניצול נצרך" או "נזקק" מקופחים כאשר המדינה, מכוח החוק, מנכה מן הגמלה המגיעה להם הכנסות שיש להם ממקור אחר.⁴⁵ בהקשר זה נטען, כי כאשר ההכנסה שמנכים לניצול היא מריבית או מדמי שכירות מנכסים שבבעלותו – קשה לחלוק על ההיגיון שבכך; אלא שהמדינה מנכה לניצולי השואה גם הכנסות ממקורות אחרים, שתכליתם לספק "רשת בטחון" סוציאלית, כגון תשלום בגין פיצויי פיטורין, קצבת זקנה או אף קצבת השלמת הכנסה שהניצול מקבל מן המוסד לביטוח

42 ראו פרק הרקע המשפטי.

43 ראו שם.

44 ראו עמדת המדינה כפי שהוגשה לוועדה בתאריך 1.4.08.

45 ראו סעיפים 24 ו-124(ג) לחוק נכי רדיפות הנאצים.

לאומי.⁴⁶ בהקשר זה נטען עוד, כי אפילו "קרן סעיף 2", שפעילותה בהקשר לתשלום תגמולים בגין נזקי-גוף מבוססת על קריטריונים הנקבעים בהשפעת השלטונות הגרמניים, החליטה באופן עקרוני שאין לנכות מן הגמלה המשולמת לניצול השואה מן הקרן סכומים שהניצול מקבל מן הביטוח הלאומי או כפנסיה.⁴⁷

מצוקת ניצולי השואה

קבוצת הטענות השנייה התייחסה למצוקה שניצולי השואה נתונים בה כיום. עדויות לא מעטות שנשמעו בפני הוועדה תיארו מצוקה כלכלית קשה של חלק מניצולי השואה. אכן, שיעור גדול מבין ניצולות וניצולי השואה החיים כיום הצליח במהלך השנים – חרף התלאות שעבר, ולמרות הקשיים המיוחדים שבפניהם ניצב – לשקם את עצמו באופן מרשים, להקים משפחה ולהשתלב בהצלחה מרובה ומעוררת השראה בעשייה הציבורית, החברתית, הרוחנית, הצבאית והעסקית. ואמנם, ניצולים אלו, שעל חלקם המכריע בבניינה של מדינת ישראל מיותר להכביר מלים, מתבוננים כיום בסיפוק על מפעל חייהם, אשר הוא כשלעצמו יש בו כדי להתריס כלפי אלו שביקשו להשמידם. ברם, מן העדויות שנשמעו בפני הוועדה עלה, כי יש מבין הניצולים כאלה שמזלם לא שפר באותה מידה, ועתה, דווקא לעת זקנה, הם מוצאים את עצמם מתמודדים עם קשיי פרנסה וקיום. בהקשר זה הוער, למשל, כי נוכח נסיבות חייהם החמיצו ניצולים רבים את האפשרות לרכוש השכלה אקדמית או מקצועית בהתאם לכישוריהם, ועל כן אף אלו שהשתלבו לאחר עלייתם לישראל בשוק העבודה הצליחו להבטיח לעצמם לעת זקנה פנסיה צנועה בלבד.⁴⁸

46 פרוטוקול אביטל, לעיל הערה 16, עמ' 2; פרוטוקול עדותו של מר שלמה לופר (28.2.08), עמ' 3-4; פרוטוקול בקמן, לעיל הערה 30, עמ' 4-5; פרוטוקול בן פורת, לעיל הערה 37, עמ' 7-8; פרוטוקול עדותו של מר רודי בלום (13.3.08), עמ' 1; פרוטוקול עדותה של הגב' מוניקה אברהם (13.3.08), עמ' 14-15; פרוטוקול עדותו של מר יעקב כפיר (13.3.08), עמ' 9.

47 פרוטוקול בן פורת, לעיל הערה 37, עמ' 8.

48 פרוטוקול פקטור, לעיל הערה 10, עמ' 6.

מומחים שהעידו בפני הוועדה תיארו כיצד המצוקה הכלכלית, שהיא בוודאי קשה עבור כל אדם, מעצימה ומחריפה את קשיי ההזדקנות של ניצולי השואה. שכן, גם כך הניצולים סובלים מתחלואה פיזית ונפשית רבה יותר בהשוואה לאוכלוסייה הכללית;⁴⁹ חייהם, במהלך השואה וגם לאחריה, היו רצופים סדרה של קשיים עצומים ובלתי נתפשים – ובמרכזם ההתמודדות עם אבדן פתאומי, אך בלתי ודאי, של קרוביהם – אשר לא אפשרו להם לעכל כראוי את הטראומות שחווי;⁵⁰ במקרים רבים מערכת התמיכה האישית-משפחתית שלהם מצומצמת (זאת מכיוון שבמשפחתם ילד או שניים, אם בכלל, ולעתים קרובות בגיל הזקנה הם חווים אבדן של בן-הזוג);⁵¹ יש מביניהם שקשריהם החברתיים מועטים;⁵² תהליך ההתבוננות-לאחור (life review) הטבעי שכל אדם מבוגר עובר מחזיר אותם הישר אל זיכרונות קשים מן העבר,⁵³ ואת תהליך ההזדקנות המורכב ממילא הם חווים מבלי שהיו קודם עדים להתמודדותם של הוריהם או קרוביהם עם הזקנה, כי אלה נספו בשואה.⁵⁴ לכך יש להוסיף כי מרבית ניצולי השואה שעלו לישראל בסמוך להקמת המדינה ממילא חיו את חייהם כאן במשך השנים תחת האיום הקיומי שהמדינה הייתה נתונה בו.⁵⁵ מצוקתם של ניצולים אלו מתעצמת אפוא נוכח השילוב שבין גורמי הלחץ השגרתיים של גיל הזקנה לבין התלאות הפיזיות והנפשיות שחווי בעברם וקשייהם המיוחדים.⁵⁶ על רקע זה ניתן להצביע, מחד גיסא, על צרכים רפואיים מיוחדים של ניצולי השואה, שלעתים מתגלים לראשונה רק עתה (בהקשר זה חזרה בפני הוועדה שוב ושוב הטענה כי רבים מן הניצולים מתקשים לממן את התרופות שהם זקוקים להן, עד כי יש

49 פרטוקול עדותה של פרופ' אריאלה לבנשטין (החוג לגרונטולוגיה באוניברסיטת חיפה) (12.2.08), עמ' 2; פרטוקול שגיאי-שוורץ, לעיל הערה 28, עמ' 14-15.

50 פרטוקול שגיאי-שוורץ, שם, עמ' 4-5.

51 פרטוקול לבנשטין, לעיל הערה 49, עמ' 2-3.

52 פרטוקול ארבל, לעיל הערה 5, עמ' 6.

53 פרטוקול לבנשטין, לעיל הערה 49, עמ' 3.

54 שם, שם.

55 שם, שם.

56 פרטוקול עדותה של הגב' דליה סיוון, מנהלת מרכז "עמך – המרכז הישראלי לתמיכה נפשית וחברתית בניצולי שואה והדור השני" בצפון הארץ (10.2.08), עמ' 1-2; פרטוקול לבנשטין, לעיל הערה 49, עמ' 4-5; פרטוקול עדותו של ד"ר נתן דורסט (28.2.08), עמ' 4-5.

הנאלצים לבחור בין רכישת מזון לבין רכישת תרופה);⁵⁷ ומאיך גיסא, על תחלואה גדולה יותר יחסית לכלל האוכלוסייה,⁵⁸ לרבות מצוקות נפשיות המתגברות לעת זקנה או בגלל בדידות.⁵⁹ מצבם הבריאותי הרעוע של חלק מן הניצולים הללו, המכביד בין היתר גם על נידותם, כמו גם ההיסוס המובן מפני פנייה לקבל סיוע נפשי כאשר יש בו צורך, אינם מקלים על הניסיונות מצד גורמים שונים לסייע לאלו הזקוקים לכך בהתמודדות עם המצב שאליו נקלעו.⁶⁰ כך למשל ציינו כמה מן העדים כי בקרב מקצת מן הניצולים הזקוקים לעזרה סיעודית קיימת רתיעה מפני פנייה למימוש הזכויות המגיעות להם מן המוסד לביטוח לאומי, שכן פנייה כזו מחייבת את הניצול לעבור בדיקה הבוחנת את מידת תלותו בעזרת הזולת לביצוע פעולות יומיום (זו הבדיקה המכונה ADL: Activity of Daily Living),⁶¹ שלא זו בלבד שבכוחה להשפיל כל חולה סיעודי, אלא יש בה אף כדי להזכיר לחלק מן הניצולים אירועים קשים מעברם.⁶²

מתוך העדויות עלתה במיוחד מצוקתם של ניצולי השואה שהגיעו לישראל בשנות התשעים של המאה שחלפה מברית-המועצות לשעבר ("המעגל השני"). ניצולים אלו, שלא שהו במחנות או בגטאות ואף לא חיו תחת בשטחים שנשלטו בידי הנאצים אלא נמלטו מפניהם, הם, כך התברר, אחוז גבוה מאד מן הקשישים הנזקקים ביותר במדינת ישראל,⁶³ הם חסרי זכויות פנסיוניות, ומתקיימים על פי רוב רק מקצבאות הביטוח הלאומי. ניצולים אלו, שיש מביניהם שאינם זכאים ולו לקצבה המשולמת בידי "קרן סעיף 2" (למשל, מכיוון שלא עמדו בתנאי הדורש שהייה במשך 18 חודשים בגטו או במחבוא), מתגוררים חלקם בגפם, לעתים בדירות מוזנחות, שאינן מותאמות למגבלותיהם הגופניות ולצרכיהם הרפואיים המיוחדים, ובשכונות או אזורים

57 פרוטוקול אריאב, לעיל הערה 16, עמ' 2, 3; פרוטוקול הפרט, לעיל הערה 19, עמ' 2.

58 פרוטוקול שגיא-שוורץ, לעיל הערה 28, עמ' 14-15.

59 פרוטוקול ארבל, לעיל הערה 5, עמ' 7; פרוטוקול סיוון, לעיל הערה 56, עמ' 2.

60 פרוטוקול סיוון, שם, עמ' 4.

61 ראו סעיף 230(2) ו-223 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ"ה-1995.

62 פרוטוקול ארבל, לעיל הערה 5, עמ' 10-11.

63 פרוטוקול עדותו של פרופ' עמנואל טרכטנברג, ראש המועצה הלאומית לכלכלה במשרד ראש-הממשלה (10.2.08), עמ' 11 (למשל, 87% מן הקשישים הנזקקים ביותר במדינת ישראל הם בני שמונים ומעלה ניצולי "המעגל השני").

שבהם לעתים אין שירותי תחבורה ציבורית הולמים, והדבר מקשה על חיי היומיום שלהם.⁶⁴

הלשכה לשיקום נכים במשרד האוצר

חלק מטענות הניצולים הופנו כנגד הלשכה לשיקום נכים במשרד האוצר, אשר יש הסבורים כי מקומה הראוי אינו במשרד האוצר כי אם במשרד הרווחה.⁶⁵ ראשית, היו בין הניצולים שטענו שלא ידעו כלל לעמוד על זכויותיהם לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, מכיוון שהלשכה לא פרסמה כראוי, לדעתם, את האפשרות להגיש תביעה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים או את עצם קיומן של ההטבות השונות המוקנות להם.⁶⁶ הניצולים טענו על יחס נוקשה שהפגינה הלשכה לשיקום נכים במשך שנים רבות, ובירוקרטיה לקויה שאפיינה את פעילותה.⁶⁷ אמנם, גם אלו שטענו כך, הודו כי במהלך השנים חל שינוי-מה ביחסה של הלשכה לניצולים, שכיום עומד בראשה מר רפי פינטו, וכי ניתן לחוש הן במגמה של הגמשת הקריטריונים מצידה, והן במאמץ לשפר את השירות שהלשכה נותנת.⁶⁸ ברם, חלק מן הטענות הצביעו על ליקויים הנמשכים גם כיום.

טענה שנייה שנשמעה נגעה לדרך שבה קובעת הלשכה לשיקום נכים, כרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, את התשתית העובדתית להחלטותיה. בהקשר זה נטען כי מחד גיסא, אין הלשכה מנצלת עד תום את סמכויות החקירה המוקנות לה לפי החוק כדי לברר מיזמתה עובדות שיבססו את תביעות ניצולי השואה המוגשות אליה, ומאידך גיסא, הלשכה מסרבת להסתפק בתצהירים שמגישים ניצולי השואה מטעמם או מטעם עדים אחרים,

64 פרוטוקול עדותה של הגב' גיטה קאופמן (6.2.08), עמ' 1-2; פרוטוקול עדותו של מר אורי חנוך (6.2.08), עמ' 1; פרוטוקול עדותם של מר אברהם שרופולסקי, וד"ר אלכסנדר ברמן (12.3.08), עמ' 2.

65 פרוטוקול הרצוג, לעיל הערה 4, עמ' 9.

66 פרוטוקול עדותו של מר מנחם פרנקל (6.2.08), עמ' 1; פרוטוקול רייניש, לעיל הערה 26, עמ' 4-5.

67 פרוטוקול עדותו של מר עמיחי זסלני (23.3.08), עמ' 3-4.

68 שם, עמ' 7; פרוטוקול חנוך, לעיל הערה 64, עמ' 6.

ומעניקה להם משקל ראייתי אפסי.⁶⁹ עוד נטען, כי תכופות הלשכה מעדיפה שלא לשמוע כלל טענות עובדתיות שמעלים הניצולים ובמקום זאת מפנה אותם אל בית המשפט כדי שזה ישמע את עדותם וכריע בשאלת אמינותה.⁷⁰ שיטת עבודה זו, כך נטען, לא זו בלבד שיוצרת עומס על בתי המשפט, אלא גם מרתיעה את מקצת מן הניצולים, שאינם מאמינים באפשרות להתמודד ולנצח את המדינה בבית המשפט ומוותרים מראש על זכויותיהם.⁷¹

שלישית, טענות חלק מן הניצולים הופנו כנגד עיכובים בפעילות הלשכה והתמשכות ההליכים.⁷² מקצת מן הניצולים התבטאו בהקשר זה בחריפות, בהעירם כי התרשמותם היא שתופעה זו אינה מקרית, אלא משקפת ניסיון מכוון של המדינה לצמצם את חבותה הכספית, וזאת נוכח העובדה שמספרם של ניצולי השואה הולך ומתמעט ככל שחולף הזמן.⁷³ ואמנם, התברר כי התמשכות ההליכים גורמת לתחושה קשה בקרב ניצולי השואה, כי המדינה מנסה לפעול נגדם, או כפי שניסח זאת אחד העדים, תחושה היא כי "המדינה היא האויב".⁷⁴

רביעית, טענות הניצולים התייחסו למדיניותה של הלשכה לגבי התדיינות משפטית עם ניצולי השואה המגישים אליה תביעות מכוח החוק. בהקשר זה נטען, למשל, כי הלשכה מגישה ערעורים לא רק בעניינים עקרוניים, אלא גם במקרים פרטניים, ובעניינים של אמינות עדים.

עוד נטען, כי כאשר מתקבל עררו של ניצול שואה, נמנעת הלשכה מליישם את פסק-הדין לגבי כלל ניצולי השואה שהדבר נוגע להם, הגם שהם עצמם אינם מודעים לכך שהדין החל בעניינם נשתנה.

בפני הוועדה נשמעו טענות של קבוצות פרטניות של ניצולי שואה, המקבלים גמלה מן הלשכה לשיקום נכים. יהודים יוצאי בולגריה, שזכאותם לגמלה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים הוכרה רק בשנת 2005 בעקבות ההתדיינות

69 פרוטוקול עדותו של השופט מוקי לנדמן, יושב-ראש ועדת הערר לפי חוק נכי רדיפות הנאצים (5.2.08), עמ' 8-9, 11, פרוטוקול בן פורת, לעיל הערה 37, עמ' 9.

70 פרוטוקול בן פורת, שם, עמ' 10-11.

71 פרוטוקול בן פורת, שם, עמ' 10-11.

72 פרוטוקול לנדמן, לעיל הערה 69, עמ' 3.

73 שם, עמ' 17.

74 שם, עמ' 11-12.

המשפטית הידועה כדנ"א גרנות,⁷⁵ טענו כי אין הזכאים מביניהם מקבלים את הגמלה באופן שוויוני, אלא כל ניצול מקבל את הגמלה החל מתאריך שונה. הלשכה לשיקום נכים אמנם משלמת לכל ניצול את הגמלה המגיעה לו החל מיום שהגיש את תביעתו, ורבים מבין ניצולי השואה יוצאי בולגריה, שגורשו מבתייהם ותבעו תגמולים בגין שלילת חירותם – עילה שבהתעלם מן הוויתור שעשתה ישראל בגדרי הסכם השילומים הייתה מזכה אותם בתגמולים לפי ה-BEG – הגישו את תביעתם רק לאחר שבשנת 2005 ניתן פסק-הדין בדנ"א גרנות, והם מקבלים כמובן את הגמלה מיום הגשת תביעתם. ברם, אחרים, שהגישו את תביעתם לפני שניתן פסק הדין בדנ"א גרנות – למשל בשנת 1995 – נדחו בידי הלשכה לשיקום נכים והם אינם מקבלים את התגמולים המגיעים להם רטרואקטיבית החל ממועד הגשת התביעה שנדחתה.⁷⁶ התובעים שתביעותיהם נדחו נאלצו להגיש תביעות מחדש לאחר פסק הדין בדנ"א גרנות, ולעומתם, אלו מבין יוצאי בולגריה שהיו מעורבים בהתדיינות בדנ"א גרנות, או שתביעתם נותרה תלויה ועומדת עד להכרעה בדנ"א גרנות – מקבלים את התגמולים המגיעים להם החל מיום הגשת תביעתם. על רקע זה טענו הניצולים שתביעתם המקורית נדחתה והם נדרשו לתבוע מחדש אחרי פסק-הדין בדנ"א גרנות, כי ההתעלמות מתביעתם המקורית שנדחתה (לצורך קביעת מועד תחילת הזכאות לתגמולים) גורמת להפלייתם לרעה באופן בוטה. וכך אמרה העדה רחל כרמי, בהתייחסה לחוסר השוויון שנוצר בין יוצאי בולגריה, חרף זהות הרדיפות שנרדפו:⁷⁷

סבלנו ביחד, חזרנו ביחד. אז יש טובים יותר וטובים פחות?
אנחנו בני חורגים של מי?

הטוענים ביקשו אפוא שהתגמולים ישולמו החל מיום הגשת תביעתם המקורית אשר נדחתה לפי המצב המשפטי שקדם לפסק הדין בדנ"א גרנות. טענות נוספות, שעיקרן דרישה כי גם הם יוכרו כזכאים לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, הועלו על-ידי ניצולי שואה יוצאי תוניסיה, שלאחרונה נקבע

75 דנ"א 11196/03 גרנות נ' הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, תשי"ז-1957 (טרם פורסם; ניתן בתאריך 9.10.05).

76 פרוטוקול עדותה של הגב' לאה שביב (5.3.08), עמ' 1; פרוטוקול עדותו של מר דניאל בז'רנו (5.3.08), עמ' 2; פרוטוקול עדותה של הגב' רחל כרמי (5.3.08), עמ' 1.

77 פרוטוקול כרמי, שם, עמ' 3.

בעניינם בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו כי על הלשכה לבחון את זכאותם בהתעלם משאלת נתינותם התוניסאית,⁷⁸ ועל-ידי ניצולי שואה יוצאי רומניה, שגם בעניינם קבעה לאחרונה ועדת הערר כי על הלשכה לבחון מחדש את זכאותם, וזאת לאור הלכת דנ"א גרנות.⁷⁹

אך עיקר טענותיהם של הניצולים בהקשר ללשכה לשיקום נכים הופנו כנגד הוועדה הרפואית המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים לקבוע את שיעור הנכות של ניצול השואה בגין מחלה או ליקוי רפואי שמהם הוא סובל ("פגימה");⁸⁰ וכנגד החלטותיה של הלשכה לשיקום נכים, שתפקידה, כרשות המוסמכת לפי החוק, לקבוע אם קיים קשר סיבתי בין המחלה או הליקוי שמהם סובל הניצול לבין הרדיפות שעבר.⁸¹ אשר לוועדות הרפואיות, היו שטענו כי התנהלותן, והאופן שבו ועדות אלו מקבלות את החלטותיהן, יוצר בקרב חלק מן הניצולים תחושה קשה של השפלה.⁸² בהקשר זה גם נטען, כי הרופאים החברים בוועדות הרפואיות מטעם הלשכה נתונים במצב של ניגוד אינטרסים. שכן הגם שהחלטותיהם הרפואיות קובעות את גובה הגמלה שתידרש המדינה לשלם לניצול השואה, הם התמנו לתפקידם בהליך שלמשרד האוצר השפעה רבה עליו (שר האוצר ממנה את יושב ראש הוועדה הרפואית, והוא ממנה את הרופאים לוועדה, והמינוי מצריך את אישורו של שר האוצר), ושכרם אף משולם על ידי משרד האוצר.⁸³

אשר לדרך קביעת הקשר הסיבתי בידי הלשכה, נטען כי בעיקר בהקשר זה ניתן לחוש את עמדתה הבלתי-אוהדת של הלשכה במלוא עוזה, וכי למרות שעם הזמן חל שיפור ביחסה של הלשכה לשיקום נכים אל הפונים אליה, ההחלטה החשובה כל כך בעניין הקשר הסיבתי בין הליקוי או המחלה שמהם סובל הניצול לבין הרדיפות שעבר מתקבלת תמיד בידי הד"ר מיכאל מאיר, הרופא הראשי של הלשכה.

78 ראו ע"א (ת"א) 3054/03 כליפה נ' הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, תשי"ז-1957 (טרם פורסם; ניתן בתאריך 4.2.08).

79 ראו ו"ע 1733/07 הרשקו נ' הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, תשי"ז-1957 (טרם פורסמה; ניתנה בתאריך 12.5.08).

80 ראו סעיף 8 לחוק נכי רדיפות הנאצים.

81 ראו סעיפים 7(א) רישא וכן סעיף 1 (הגדרת "נכה") לחוק נכי רדיפות הנאצים.

82 פרוטוקול אביטל, לעיל הערה 16, עמ' 7.

83 פרוטוקול עדותו של ד"ר יובל לבנת (28.2.08), עמ' 2.